

Nosečnost in porod v vojni in elementarnih katastrofah

UDK 618.2+618.438:361.9

PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN THE TIME OF WAR AND NATURAL DISASTERS. *Due to the fact that pregnant women, women in labour, young mothers and newborns rank among the most exposed population groups, in peacetime no efforts are spared to provide utmost care and help to both mothers and their babies. This is effected through the services offered by the maternity and babies' clinics and dispensaries, maternity hospitals and organized health visiting. In the war and under special circumstances brought about by natural disasters, the organization scheme of the maternal and child health services is destroyed. Therefore, the health staff must be fully skilled in adapting their services to these special conditions, whereas the population on the whole, should be familiar with the hazards entailed on the pregnant women, young mothers and newborns and well acquainted with the basic forms of maternal and children protection.*

POVZETEK. *Ker so nosečnica, porodnica, otročnica in novorojenček posebno izpostavljena populacija, je že v mirnem času poskrbljeno za čim boljši nadzor, skrb, nego in pomoč materi in otroku. Ta se kaže v posvetovalnicah, dispanzerjih, porodnišnicah in urejeni patronažni službi. V vojni in elementarnih katastrofah se poruši mirnodobna organizacija za varstvo matere in otroka. Zato moramo biti seznanjeni z načini improvizacije, zdravstveni kader pa mora biti izurjen za delo v izjemnih okoliščinah, laično prebivalstvo pa čimbolj poučeno o nevarnostih, ki groze nosečnici, novorojenčku in otročnici ter o najnujnejših oblikah pomoči materam in otrokom, potrebnim zaščite.*

Reprodukciji, vzgoji in negovanju novih generacij posveča sleherno živo bitje zavedno ali nezavedno vsa skrb; prav tako tudi človek. Zavedamo se, da nas dnevno oziroma vsak trenutek ogroža veliko število nevarnosti; ob boleznih, nesreč, lakote, elementarnih katastrof v miru, posebno pa še v vojni, in to tem bolj, ker razvoj uničevalnih orožij nezadržno teče naprej, zlasti še razvoj atomskega in biološkega orožja.

Vemo, da nosečnost zahteva od žene velike napore, zato je mirnodobna družba v vseh razvitih deželah organizirala celotno organizacije zdravstvene službe, industrijo opreme in prehrane, da bi omogočili pravilen razvoj nosečnosti in pravilen porod, in to s čim manjšo perinatalno smrtnostjo. Neodporni novorojenčki zahtevajo popolno skrb in nadzor posebno v prvih treh tednih življenja.

Organizem otročnice potrebuje 4 do 6 tednov v optimalnih okoliščinah, da se opomore in vrne v stanje pred nosečnostjo. Prvih sedem dni pa je porodnica navezana na neposredno pomoč druge osebe. Vse te zahteve kažejo potrebo po sodobno opremljeni zdravstveni službi z zadostnim številom strokovnega kadra.

Gornjih dejstev ne omenjamo zato, ker menimo, da ljudem niso znana, ampak zato, da bi lahko tem močneje poudarili potrebo po pravočasnem organiziranju in pripravi pogojev za delo v izjemnih okoliščinah.

Druga svetovna vojna in manjši lokalni spopadi so pokazali, da je ena od značilnosti sodobne vojne nenadni napad z množičnim rušenjem objektov in veliko izgubo življenj, kar pomeni tudi izgubo velikega dela zdravstvenih ustanov in zdravstvenih delavcev v prvih urah vojne. Morebitna sodobna vojna bi s svojo razdorno močjo nedvomno pustila še hujše posledice, kot smo jim bili že priča.

Mnogi narodi, ki so vodili osvobodilno borbo, so dokazali, kako potrebna je pravočasna priprava pogojev za delo v izjemnih okoliščinah. Takrat je potrebna dobra organizacija, izobrazba in izurjenost delavcev, tako da je delo možno tudi v najbolj neugodnih vojnih razmerah in da je izpolnjevanje zahtev, ki jih pred zdravstvene delavce postavlja družba, ne sme biti sporno. Posebno še v okoliščinah SLO in družbene samozaščite, kadar je armada ves narod, kadar ima na splošno gledano, vsak človek v družbi svojo nalogo. V takih razmerah ne poznamo besed: »ni mogoče«. Takrat je mogoče vse! Najboljši primer za to je naša narodno-osvobodilna vojna.

Kaj bo predmet našega dela?

1. n o s e č n i c a — težko pomična žena, zlasti še v drugi polovici nosečnosti. Potrebuje večkratni pregled, ustrezno prehrano in čim večjo zaščito;

2. p o r o d — operativni poseg, ki potrebuje vse pogoje asepse z neobhodno potrebnim sanitetnim materialom, instrumenti in ustreznim zaprtim prostorom;

3. n o v o r o j e n č e k — povsem neodporno bitje, zelo občutljivo za vse vrste okužb. Potrebuje optimalno temperaturo prostora ter poseben režim nege in prehrane;

4. o t r o č n i c a — v prvih dneh težko pomična žena, ki potrebuje pomoč in zaščito najmanj v prvih 7 dneh po porodu, izpostavljena krvavitvam in okužbi, ter neobhodno potrebna pri hranitvi otroka.

V kakšnih razmerah bomo opravljali delo?

- a) neugodne prostorske in klimatske okoliščine, največkrat improvizacije;
- b) nemogoča večja koncentracija porodnic;
- c) pomanjkanje potrebnega sanitetnega materiala in zdravil pri mnogo večji nevarnosti okužb;
- č) neprimerna in nezadostna prehrana;
- d) večkrat pomanjkanje vode, posebno pitne;
- e) stalna nevarnost pred sovražnikom in vojno tehniko;
- f) pomanjkanje strokovnih zdravstvenih kadrov;
- g) morebitne druge nepredvidene okoliščine.

Naša naloga

Zavarovati moramo čim večje število nosečnic in novorojenčkov, kar lahko traja tudi več let; NOB 4 leta, poznamo pa tudi primere, ko je vojna trajala neprekinjeno 10 let in tudi več. V elementarnih katastrofah je ta časovni interval krajši.

Nadzor nad nosečnostjo je možen tudi brez sodobnih elektronskih naprav, kot so ultrazvočni aparati, elektrokardiograf, doplerjev monitor in drugi, ker nobeden od teh aparatov ne more delovati brez električne energije. Te pa v vojnih razmerah največkrat ni. V vseh okoliščinah pa lahko nosečnici merimo krvni pritisk, obseg trebuha, nadzorujemo plodov srčni utrip in dnevno diurezo; vse to nam daje veliko podatkov o napredovanju nosečnosti. Za minimalno opremo moramo imeti platnen centimetrski trak, pripravo za merjenje krvnega pritiska, stetoskop in sulfosalicilno kislino za ugotavljanje beljakovin v urinu. Kjerkoli lahko preskrbimo električno energijo, povečamo obseg in kvaliteto našega dela še z dodatnimi aparati. Obenem moramo skrbeti za pravilen režim v prehrani nosečnice.

Za tako dejavnost ni treba nosečnice nameščati na skupnem mestu. Urediti moramo le mesto, kamor se nosečnice posamič javljajo na kontrolo, kar je izvedljivo tudi v najtežjih razmerah.

Vse omenjene naloge lahko opravlja medicinska sestra, posebno še med. sestra babica. Potrebna je pravilna triaža do zdravnika porodničarja. V skrajnih razmerah bi lahko prišlo do velikega pomanjkanja strokovnega kadra; v tem primeru bi morali na hitro usposobiti laike. Tega se moramo zavedati in biti na to pripravljeni že v mirnem času.

Največ porodov poteka brez komplikacij, in to bodisi na domu porodnice, v šotoru, zemljanki ali podobnih improviziranih stanovanjskih objektih. Potrebujemo samo sterilni komplet: rokavice, brizgo za 10 ali 20 ccm in nekaj igel, komprese, škarje, trak za popkovino, kakšen lokalni anestetik, catgut ali svilo. Dobro je imeti v kompletu tudi steklenico s 500 ccm fiziološke raztopine, 5-odstotne glukoze ali plazme s sistemom za infuzijo. V izrednih primerih lahko to porodnici reši življenje, če ji grozi nevarnost izkrvavitve. Potreben je tudi komplet oblačil za novorojenčka.

Med porodom in po njem groze porodnici številne nevarnosti, kot krvavitev zaradi atonije maternice, placente previje, embolije s plodovnico ali zračne embolije in šok. Če se porod ne more končati po naravni poti, lahko otroku in materi reši življenje samo operativni poseg z nadomestitvijo izgubljene krvi. To zahteva pogoje za varno operiranje in nujen laboratorij. Ker na srečo takih primerov ni veliko, naj bo ekipa za take posege nameščena v primernem prostoru ali šotoru in za vsak primer dobro mobilna.

Končno so potrebni še dezinficienski v zadostnih količinah, prav tako najnujnejši antibiotiki, uterotoniki in kemoterapevtiki ter kri in nadomestki, ki lahko rešijo življenje porodnici in novorojenčku. V takih okoliščinah je potrebna nekajdnevna hospitalizacija, bodisi centralizirana ali pa porazdeljena, v slednjem primeru morajo biti porodnice vsak dan dosegljive strokovnemu kadru. Priskrbeti moramo tudi za dober transport bodisi z avtomobili ali pa s konjsko ali volovsko zaprego; tudi morebitnemu transportu na nosilih se ne bomo mogli izogniti.

Novorojenčku je treba zagotoviti hrano in oblačila, kar je najlažje, če matere otroka dojijo in če otročnic ne koncentriramo na enem mestu ter poskrbimo za dnevno pomoč medicinskega kadra. Že v miru moramo ženske v fertilni dobi poučiti o pravilni negi in prehrani novorojenčka.

Kadar je nujno potrebno, da zberemo porodnice na enem mestu, imamo dve možnosti za oskrbo novorojenčkov: če imamo primeren prostor, opremo, strokovni kader, hrano in zdravila za primer okužbe, lahko novorojenčke pustimo zraven mater. Seveda je v tem primeru velika nevarnost okužbe ali napada sovražnikove žive sile. Druga možnost je razporeditev otrok po družinah. V teh primerih moramo poskrbeti za dojenčkovo umetno prehrano. Če je le mogoče, moramo otroke besežirati, s tem se zmanjšuje smrtnost v že tako težkih razmerah.

Otročnica bo pri svoji ali tuji družini dobila najnujnejšo pomoč glede nege novorojenčka, kakor tudi hrane in zavetja. Zato ima poučevanje žena že v mirnem času velik pomen za takšne izredne razmere. Medicinska sestra bo obiskovala otročnice in dajala strokovno pomoč, podobno kot patronažne med. sestre v mirnem času. Tako se zmanjša potreba po zdravniškem nadzoru.

Pri otročnicah, ki so prestale večji operativni poseg, je potrebna še dodatna oskrba. Najmanj 7 do 10 dni morajo ostati pod nadzorstvom zdravnika-porodničarja in strokovno nego medicinske sestre. Glede na to, da je transport porodnic včasih zasilen in so tako izpostavljene večji nevarnosti okužbe, moramo porodnici posvetiti še posebno pozornost. Enako velja za novorojenčke, če so skupaj z materami ali pa individualno razmeščeni. Transporti so vedno izpostavljeni sovražnikovemu delovanju, zato moramo Transporte vedno maskirati in izbirati manj znane in skrite poti. Upravičenost transporta moramo vedno pretehtati in storiti vse, da mater z otrokom kar se da zaščitimo.

Vsem navedenim težavam moramo dodati še porušene stanovanjske objekte, vodovodne naprave, izvore hrane ter morebitne kemijske in biološke kontaminacije. Zaradi možnosti radiološke kontaminacije morajo biti strokovni kadri do podrobnosti seznanjeni z načini zaščite pred temi škodljivimi vplivi.

Velike naravne katastrofe kakor tudi vojne imajo niz skupnih negativnih vplivov (razen delovanja sovražnikove žive sile), zato je tudi za take izjemne okoliščine treba vnaprej pripraviti organizacijo pomoči in varstvo nosečnice, porodnic in novorojenčka.

Koncept vsesplošne ljudske obrambe in družbene samozaščite v vojni je edinstven, ker ozko povezuje vojno sanitetno službo in civilno zdravstvo, tako da tega niti ni treba postavljati kot posebno obveznost.

Naloge, ki jim moramo že v miru posvetiti posebno pažnjo, da bi v morebitni vojni lahko takoj uporabili rezultate, so naslednje:

1. Osnovno izobraževanje vsaj ženskega prebivalstva za pomoč pri porodu in novorojenčku ter pouk o osnovnih nevarnostih sodobne vojne. To znanje je treba vključiti v programe tečajev o splošnem ljudskem odporu.

2. Na ravni srednjih in višjih medicinskih šol ter medicinskih in veterinarskih fakultetah bi bilo potrebno vključiti v program osnovne smernice za zaščito porodnic in otroka v vojni in izjemnih okoliščinah..

3. Izšolati je čim več srednjega, višjega in visokega medicinskega kadra glede na pričakovane velike izgube v prvih dneh.

4. Že v mirnem času je organizirati skupne sestanke armadne in civilne zdravstvene službe, da bi v izjemnih primerih bilo sodelovanje še boljše.

5. Porodnišnice in bolnišnice bi morale izdelati razpored materialnih sredstev in kadrov za pokrivanje določenih področij in da se z vajami pripravijo na vojno stanje.

6. Potrebno je sestaviti za vsebino kompleta:

- za porod na porodničinem domu,
- za večji operativni poseg v posebnih okoliščinah ter
- za oskrbo novorojenčka.

7. Preskrbeti je treba zadostno število rezervnih kompletov v zdravstvenih delovnih organizacijah, da jih v primeru potrebe lahko v čim krajšem času prenesejo na teren.

8. V porodnišnicah in bolnišnicah bi morali organizirati dnevno porabo in kroženje materiala tako, da bi po potrebi lahko v najkrajšem času sestavili komplete in jih za uporabo dostavili na teren.

Tako pripravljeni in v miru izurjeni bomo lahko veliko storili v primeru vojne ali velike naravne katastrofe, vendar je treba tudi vnaprej predvideti vse tudi nemogoče okoliščine. Toda z osnovnim znanjem ravnanja v izjemnih okoliščinah tudi nepredvidene nove okoliščine ne bi smele biti problem.

Končno omogoča zasnova splošnega ljudskega odpora in družbene samozagajanje vsakega občana in omogoča veliko pomoč prav zdravstvenim delavcem in zdravstveni službi, tako da s tem zagotavljamo v tem primeru osnovne pogoje za varstvo porodnice in novorojenčka. Če bo vsakdo izpolnil svoje naloge, bodo nosečnica, porodnica, otročnica in novorojenček tudi v najtežjih okoliščinah deležni zdravstvene pomoči in zaščite.

Prevedel A. Gradišek

DOJENJE IMA PREDNOST PRED HRANJENJEM Z MLEČNIMI FORMULAMI

Žensko mleko je bolj hranljivo in ščiti pred infekcijami, dojenje samo pa psihološko ugodno učinkuje na otroka in mater. Zato morajo biti naporji vse družbe in zdravstvenega kadra še posebej usmerjeni k cilju: kako podaljšati dojenje naših mater.

Da bi dosegli ta cilj, je potrebno omogočiti zgodnji poporodni kontakt med materjo in novorojenčkom brez vmesnega obdobja ložitve, opustiti shematsko dojenje po urah in omogočiti materam, da doje takrat, ko je otrok lačen, pa čeprav 10-krat ali celo večkrat na dan. To seveda ni izvedljivo brez bistvene reorganizacije dela v porodnišnicah (mati mora imeti otroka ves čas pri sebi!), vendar smo prepričani, da bi se takšna reorganizacija v kratkem dobro obrestovala.

Spremeniti je potrebno miselnost ljudi, ki so do dojenja vse preveč indiferentni. To bomo dosegli, če bomo na vsakem mestu in v vsakem trenutku poudarjali pomen dojenja, pri čemer se ne bomo izogibali revij in časopisov, ki so namenjeni najširšemu krogu bralcev. Najprej pa bomo seveda morali spremeniti miselnost prav v zdravstvenih krogih.

Doc. dr. Marko Lavrič
»Zdrav. varstvo«, 4/79